

Твердохліб Е.В., к.ю.н., доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПУБЛІЧНОГО ДОГОВОРУ

Договір вже достатньо довгий період являється невід'ємною частиною найважливіших сфер суспільного життя: політичної, економічної, соціальної, духовної. Він все частіше застосовується як правовий засіб врегулювання та упорядкування як загальносуспільних так і ринкових економічних відносин, що позначається на розвитку та функціонуванні ринку товарів і послуг. З цією метою в цивільному законодавстві передбачено ряд різних за своїм змістом і призначенням цивільно-правових договорів, серед яких публічний договір.

Для досягнення мети укладення договору вкрай важливо визначити конкретний вид договору, який необхідно укласти в той чи іншій ситуації, а також встановити його умови. Від правильності визначення того чи іншого виду договору та його форми буде безпосередньо залежати його виконання та інші наслідки.

Згідно з приписами ч.1 ст.626 ЦК України договір – це «домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків» [1]. Визначення публічного договору у ч. 1 ст. 633 ЦК України сформульоване наступним чином – це «договір, в якому одна сторона – підприємець взяла на себе обов'язок здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг кожному, хто до неї звернеться (роздрібна торгівля, перевезення транспортом загального користування, послуги зв'язку, медичне, готельне, банківське обслуговування тощо)» [1].

Публічний договір справедливо можна вважати особливим видом цивільних договорів, тому що в ньому не тільки в повному обсязі не знаходить відображення принцип свободи договору, який характерний для більшості договорів, він також апріорі є засобом захисту учасника договору, що перебуває в уразливішому становищі. Прийнято вважати, що останній є покупцем певних товарів або споживачем послуг, що надаються. До характерних особливостей публічного договору необхідно віднести те, що він: 1) передбачає наявність обов'язкового специфічного учасника – підприємця; 2) під час укладення публічного договору підприємець за загальним правилом не може надавати будь-які переваги іншим учасникам, якщо це прямо не передбачено чинним законодавством; 3) підприємець не може з власної ініціативи відмовити в укладенні

договору за наявності в неї об'єктивної можливості провести таку процедуру та виконати всі умови договору, а у випадку необґрунтованої відмови перший повинен відшкодувати збитки завдані внаслідок такої відмови; 4) повинні містити уніфіковані умови, які повинні бути однакові для всіх учасників, окрім закріплених у законодавстві пільг.

До публічних договорів необхідно віднести наступні договори: про надання послуг зв'язку (ч. 1 ст. 663 ЦК України); про надання медичних послуг (ч. 1 ст. 633 ЦК України); про надання готельного обслуговування (ч. 1 ст. 633 ЦК України); банківського обслуговування (ч. 1 ст. 633 ЦК України); перевезення транспортом загального користування (ч. 1 ст. 633 ЦК, ч. 2 ст. 915 ЦК України); побутового підряду (ст. 865 ЦК України); роздрібною купівлі-продажу (ст. 698 ЦК України); прокату (ст. 787 ЦК України); зберігання речей на складі (у камерах, приміщеннях) (ч. 3 ст. 936 ЦК України); зберігання на складі загального користування (ч. 2 ст. 957 ЦК України); зберігання речей у ломбарді (ст. 967 ЦК України); зберігання цінностей в банку (ст. 969 ЦК України); зберігання в гардеробах організацій (ст. 973 ЦК України); зберігання автотранспортних засобів (ст. 977 ЦК України); банківського вкладу, в якому вкладником є громадянин (ч. 2 ст. 1058 ЦК України), а також договори, на які поширюються норми Закону України «Про захист прав споживачів» [2].

Враховуючи вищенаведене зазначимо, що публічний договір має місце в тих випадках, коли товари або послуги, що надаються внаслідок укладення такої угоди призначені для одночасного користування великої кількості осіб, без будь-якої персоніфікації останніх. В даному випадку передбачається, що підприємцю повинно бути все одно перед ким саме здійснювати договірне зобов'язання, а тому відмова у його виконанні за загальним правилом виключається. А визначені нами види публічних договорів свідчать про те, що підприємець у більшості випадків являється монополістом у той чи іншій галузі, тобто має виключне право на здійснення конкретного виду діяльності, яку пропонує споживачу (перевезення транспортом загального користування, надання послуг зв'язку, постачання газу і так далі). Таким чином, визначальною рисою віднесення цивільно-правового договору до публічного є встановлення публічного характеру діяльності, яку провадить підприємець, тобто визначення такої діяльності як систематичної та «адресованої» невизначеному колу осіб.

Законодавчо закріплена дефініція поняття «публічний договір» за своїми зовнішніми рисами частково співпадає з дефініцією іншого виду договірного зобов'язання – договору приєднання, його умови встановлюються «однією із сторін у формулярах або інших стандартних формах, який може бути укладений лише шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору в цілому» [1], отже інша сторона

жодним чином не може впливати на визначені в договорі умови. Останнє є особливістю договору приєднання до яких зараховується те, що: існує заздалегідь визначена форма договору з ustalеним змістом; учасник договору може лише приєднатись до нього, тобто прийняти чи не прийняти їх. Окрім того, договір приєднання не повинен: «позбавляти сторону прав, що зазвичай надаються за договором даного виду; виключати або обмежувати відповідальність жодної сторони за порушення зобов'язання; містити явно обтяжливих (кабальних) умов для сторони, що приєдналася, які вона не прийняла б, якщо мала б можливість брати участь в формуванні умов договору» [3, с. 124]. Але публічний договір та договір приєднання мають і відмінні риси. По-перше, суб'єктний склад договору: в публічному договорі його обов'язковою стороною повинен бути підприємець, в той час коли договір приєднання має більш ширший суб'єктний склад. По-друге, відмінним є предмет договору – у публічному договорі він чітко визначений (продаж товарів, надання послуг, виконання робіт), а предметом договору приєднання може бути будь-який об'єкт. По-третє, договір приєднання не має обов'язкову ознаку публічності, яка характерна для публічного договору.

Останнім часом в юриспруденції набуває поширення вживання категорії публічності, прикладом є поява таких понять як «публічне управління», «публічне адміністрування», «публічна влада», «публічний порядок», «публічний службовець» тощо. Всі вони переважно призначені для вживання в адміністративно-правовій сфері. При цьому в галузі цивільного права ознака публічності є ustalеною та вживається вже досить довгий період часу. З огляду на докорінну відмінність цивільного та адміністративного права за характером відносин і способом їх врегулювання привертає увагу зміст однієї та тієї самої категорії публічності щодо її вживання в обох галузях права. Особливої актуальності зазначене набуває в контексті договорів, які укладаються в межах цивільно-правових та адміністративно-правових відносин, мова йде про публічний та адміністративні договори, відповідно.

Цивільно-правові відносини – це суспільні відносини майнового та особистого немайнового характеру, що регулюються нормами цивільного права, між рівними та незалежними один від одного учасниками, які наділені суб'єктивними правами та обов'язками. Здебільшого їм притаманний власний специфічний метод правового регулювання – «сукупність правових засобів і прийомів впливу на майнові та особисті немайнові відносини, що відбиваються в цивільно-правових нормах. Цивільно-правовий метод має таку визначальну ознаку, як юридична рівність сторін» [4, с. 11], їх диспозитивність, самостійність і незалежність. Диспозитивність як провідна ознака цивільно-правового методу відображається в тому, що суб'єкти на підставі наявних у них

цивільних прав і обов'язків самостійно визначають шлях власної поведінки, що безпосередньо впливає на подальший розвиток цивільних правовідносин.

Публічний договір є прикладом застосування диспозитивного методу врегулювання відносин цивільного права, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 633 Цивільного кодексу України «одна сторона – підприємець взяла на себе обов'язок здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг кожному, хто до неї звернеться (роздрібна торгівля, перевезення транспортом загального користування, послуги зв'язку, медичне, готельне, банківське обслуговування тощо) [1]. Таким чином, використання терміну “публічний” відносно договору в даному випадку позначає відкритість та загальнодоступність.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 01.03.2023 р.).

2. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 30. Ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення: 01.03.2023 р.).

3. Грін О.О. Договори в цивільному праві України: навчальний посібник: альбом схем. Ужгород: Видавництво ФОП Бреза А.Е., 2012. 219 с.

4. Смокович М.І. Визначення юрисдикції адміністративних судів та розмежування судових юрисдикцій: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 304 с.

УДК 349.3(043.2)

Тищенко О.В., д.ю.н., професорка,
Київський національний університет імені Т. Шевченка,
м. Київ, Україна

ПУНКТИ НЕЗЛАМНОСТІ – МІСЦЕ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ РИЗИКІВ ВІЙНИ

24 лютого 2023 року минає рік, з дня, коли внаслідок повномасштабного вторгнення РФ в Україну, розпочалася кровопролитна війна, де український народ відважно боронить незалежність та територіальну цілісність України. Цей, один з найскладніших в історії України рік, засвідчив міць, згуртованість та консолідацію українського суспільства у напрямку соціальної підтримки, сприяння та допомоги. Соціальна відповідальність бізнесу, волонтерство, всі види благодійності ще більше перейшли у площину свідомого і реального. Складні життєві